

LUND
UNIVERSITY

Medborgarlön en förutsättning för att tillgodose mänskliga rättigheter

En uppsats om fattigdomens ökning i Sverige

Viktor Östlund

Mänskliga rättighetsstudier
Höstterminen 2011

Handledare: Dr. Olof Beckman

Abstract

Basic Income Guarantee is a political and economical proposal that would replace the current social security systems with one handing out a monthly income to everyone, without them having to prove anything in return. Since the seventies the need to find a more equal system than today's has grown, especially in Sweden, a country that has seen a strongly increasing economic efficiency while poverty boosted. The inequalities, the essay show, are unfair and Sweden, according to the UDHR, has a responsibility to take the proposal seriously. Empirical studies shows that the main concern, fear of loosing economic efficiency from the taxes needed for transferring money to the poor, is not scientifically grounded but in fact that such a trade-off either doesn't exist or in the long-run is compensated by positive effects. Such effects might be children growing up to be more efficient and higher equality. Finally theories why it hasn't been taken serious is suggested. For example that a growing rich class has outgrown the poor which isn't able any more to put up a fight and a general unwillingness from the political power to beat poverty.

Innehållsförteckning

Abstract.....	1
Innehållsförteckning.....	2
1. Inledning.....	4
1.1 Frågeställning.....	4
1.2 Avgränsningar.....	5
1.4 Metod.....	5
2. Teori, begrepp och bakgrund.....	7
2.1 Teori.....	7
2.2. Begrepp.....	8
2.2.1 Medborgarlön.....	8
2.2.2 Diskriminering.....	8
2.2.1 Mänskliga och medborgerliga rättigheter.....	9
2.2.2 Relativ och absolut fattigdom.....	9
2.2.3 Rättvisa.....	9
2.3 Bakgrund.....	10
2.3.1 Medborgarlön kan vara ett rättighetsobjekt.....	10
2.3.2 Artiklar i UDHR som berör medborgarlön.....	10
2.3.3 Medborgare i olika länder kan kräva olika mycket.....	11
2.3.4 Godtagbara skäl till kränkning är hot mot ”moral, allmän ordning och allmän välfärd”.....	11
3. Analys av huvudargument.....	12
3.1 “Det är orättvist att de som inte arbetar får lön”.....	12
3.2 ”Den fria marknaden är orättvis”.....	13
3.4 “Medborgarlön är omöjligt att införa”.....	15
3.5 “Behandlingen av bidragstagare är diskriminerande”.....	15
3.6 “Man skulle förlora för mycket ekonomisk effektivitet”.....	16
3.7 “På sikt åtgärdar marknaden automatiskt fattigdomen”.....	17
3.8 “De som inte arbetar kränker andras rätt till det som skattepengarna används till”.....	17
3.9 “Höga skatter är en kränkning av rätten till egendom och friheten från statlig inblandning”.....	17
3.10 ”Incitamentet att arbeta skulle försvinna”.....	18
4. Empirisk analys.....	20
4.1 Sveriges förutsättningar är goda.....	20
4.2 Effektivitetsförlust finns ej eller kompenseras.....	20
4.3 Transfereringar ger konstant minskad fattigdom.....	21
4.4 Samband mellan jämlikhet och rättvisa.....	22
4.5 Angående resonemanget att marknaden på sikt automatiskt åtgärdar fattigdomen.....	22
4.6 Ekonomisk förlust kan vara makthavares bestraffning.....	23
4.7 Barnfattigdom, ojämlikhet mellan könen och hemlöshet.....	23
4.7.1 Barnfattigdom.....	24
4.7.2 Hemlöshet.....	24
4.7.3 Ojämlikhet mellan könen.....	24
5. Slutsatser.....	25

5.1 Dagens system hotar välfärden.....	25
5.2 UDHR har brister.....	25
5.3 Fattigdomen syns inte bakom alla rikedomar.....	26
5.4 Dagens system är byggt kring fattigdom.....	26
5.3 Den politiska viljan saknas.....	26
5.4 Begreppslig vilseledning.....	27
Referenser.....	28
Litteratur.....	28
Övrigt referensmaterial.....	28

1. Inledning

Bör man intervensera i inkomstnivåer eller är marknaden rättvis själv? Det är en av de aktuella frågor som uppsatsen ska besvara. I uppsatsen kommer en egen tolkning av rättvisa göras utifrån mänskliga rättighetsperspektivet och andra teorier. I det arbetet framgår förhoppningsvis gränser för vad mänskliga rättigheter borde råda om.

Medborgarlön är en fråga som inte tas på allvar. Målet är att orsaker till det ska framkomma på vägen. Kanske är det så att dagens system är bra nog. Är dagens behandling av bidragstagare diskriminerande? Det beror kanske på hur man definierar diskriminering, enligt svensk lag eller internationell rätt. Kontrollen av bidragstagare är ju ett slags statligt ingripande. Är det otillåtet? I så fall borde väl ingripandet som höga skatter utgör på höginkomsttagare också vara det. Vilka åtgärder mot fattigdom används i rådande system och tyder något på att insatser verkligen görs? Om framtiden bådär gott är det kanske inte nödvändigt att tala om reformer. Det kommer att så utförligt som möjligt utredas vad som påverkar ekonomisk effektivitet, något som i viss grad är nödvändigt för att till exempel finansiera medborgarlönen. Hur ser verkligheten ut i Sverige avseende bland annat fattigdom, arbetslöshet och politik?

Medborgarlön handlar om politik, fattigdom, mänskliga rättigheter, ekonomi och jämlikhet. Med andra ord är det ett brett och stort ämne som behöver fokuseras. Tydliga frågeställningar, avgränsningar, relevant material och en tydlig metod är kanske extra viktigt i den här uppsatsen. Tidigt i arbetet visade det sig att en stor anledning till att människor är oense om medborgarlön är att de har olika syn på verkligheten, vilket jag kommer att återkomma till. Detta kapitel ställer in skärpan och fokuserar blicken så att verkligheten i Sverige senare ska kunna skönjas.

1.1. Frågeställningar

Huvudfrågan under arbetets gång var länge om medborgarlön är en mänsklig rättighet för svenska medborgare. Formuleringen drev arbetet i en viss riktning. Först var det nödvändigt att reda ut begreppen mänskliga och medborgerliga rättigheter och då detta var gjort justerades frågan till "Är medborgarlön en mänsklig rättighet?" och avgränsningen till Sverige fick framgå ur innehållet.

Häriifrån växte frågor fram om kopplingen mellan medborgarlön och mänskliga rättigheter, vilket krävde definitioner av begreppen. En utredning påbörjades av vilka artiklar i UDHR som berördes av medborgarlön. Först redades det ut om medborgarlön rent filosofiskt skulle kunna vara ett rättighetsobjekt. Det vill säga "Vad i medborgarlön är så viktigt att det skulle kunna ses som en universell rättighet?" Detta blev en ingång till *hur* valda artiklar i UDHR berördes av medborgarlön.

När frågan om statliga transfereringar leder till lägre fattigdom besvarats blev följdfrågan vilka problem som fattigdomen orsakar. Dessa problem kan alltså medborgarlön minska.

Sedan undersöktes debatten normativt. "Vilka för- och motargument finns?". För att avgöra vilka argument som var tyngst behövdes en större teoretisk grund. Under arbetet med nästa fråga, "Under vilka förutsättningar är ett land tillåtet att inte tillgodose dess medborgare deras MR?" tillkom till exempel frågan om medborgarlön är en kränkning av rätten till egendom

och frihet från statlig kontroll? Det märktes här att UDHR inte ensam kunde besvara dessa frågor utan sökandet efter svar leddes till teorier om rättvisa som kompletterar mänskliga rättighetsperspektivet. Huruvida marknaden är orättvis, om det är rätt att människor som inte arbetar får lön och om ojämlik fördelning kan vara rättvis är tre viktiga rättvisefrågor som besvarar tunga argument.

Efter att frågorna besvarats så fullständigt som möjligt med hjälp av det uppkomna teoretiska materialet fanns fortfarande frågetecken som behövde rätas ut. Därför söktes mer empiriska svar. Fokus flyttades samtidigt från generella teorier till ett svenskt sammanhang: ”Hur stora anspråk på social trygghet kan en svensk medborgare göra?” blev en huvudfråga som skapade frågor om Sveriges ekonomiska och politiska förutsättningar, om det vore ett för stort steg för landet och de ekonomiska riskerna med förslaget samt om dagens behandling av bidragstagare är diskriminerande?”.

Slutligen frågades vad resultatet av empirin kan tänkas beror på samt om medborgarlön saknas i UDHR pga att den skrevs innan debatten kom igång och avslutningsvis ”Varför tas inte frågan på allvar?”.

1.2. Avgränsningar

För att hålla ihop teoretiska delar har i huvudsak United Declaration of Human Rights (UDHR) använts. Medborgarlön är ett så brett ämne att om konventioner hade använts hade uppsatsen krävt flera av dem. Eftersom ämnet samtidigt inte är så djupgående behövs inte den specificering som konventionernas artiklar bjuder på utan UDHR är fullt tillräcklig. Den stora mängden dokument har lett till inflation på artiklar, en urholkning av kvaliteten på grund av kvantiteten.¹ Det finns därför en mening med att hålla sig till ett dokument. UDHR väljs för att det är det tidigaste och det som stått sig bäst. Trots att det inte är bindande har inflytandet från deklARATIONEN varit större än för någon av konventionerna.

För att hålla ihop det empiriska materialet har Sverige valts ut som en geografisk avgränsning. Det hade krävt för mycket arbete att i generella termer till exempel diskutera argumentet ”medborgarlön är omöjligt att införa” eftersom länder har så skilda grundförutsättningar. Då jämförelser med andra länder är nödvändiga görs detta med ekonomiskt och politiskt jämförbara länder.

1.3. Metod

Målet har varit att besvara frågeställningarna och uppsatsen är därför ett svar på huvudfrågan. Den genomgående utmaningen har varit att ämnet är hypotetiskt och värdeladdat. Strukturen och skärpan har därför prioriterats. Till exempel att ur sorlet av åsikter och starka uttryck inte analysera alla argument utan mer kvalitativt analysera värdegrunderna på båda sidor i diskussionen. I praktiken har detta gått till så att återkommande argument och bärande ideologier valts ut för analys.

Arbetet började med fri sökning av material med att hitta frågeställningar att senare arbeta med som enda mål. Läsningen övergick med tiden till att bli mer fokuserad, från godtyckligt sökande efter tänkvärd material till specifikt sökande efter svar på frågeställningar. Dessa började formuleras i ett tidigt skede och har bearbetats sedan dess. Begreppsliga problem började redas ut vilket ledde till att en del material kunde sällas bort eller förhållas till från ett visst perspektiv. Andra avgränsningar växte samtidigt fram ur behovet att rikta arbetet mot

¹ Orend, *Human rights: concept and context*, 109-110.

målet att genomföra uppsatsen. Än så länge hade metoden varit normativ analys av en bred debatt men det blev tydligt att för att besvara vissa väsentliga frågor behövdes förankring i statistik. Därför beslöt jag att i första hand med normativ analys försöka besvara huvudargumenten för att sedan empiriskt söka svar på resten av dem.

Även den empiriska delen är hur som helst del av den övergripande metoden som ändå är normativ analys, vilket innebär att ”värdera saker och ting i ljuset av vad som är önskvärt”². Appliceras den definitionen på uppsatsen blir det: *värdera medborgarlön i ljuset av MR*. Det är genomgående underförstått att det är önskvärt att ha MR och att inte kränka dem och av intresse för uppsatsen är hur medborgarlön ska värderas i det sammanhanget.

Varken det som studeras eller det önskvärda är dock helt förutbestämt. Utöver MR är till exempel fattigdom oönskad och rättvisa önskvärt. Mer än medborgarlön värderas dagens bidragssystem och marknaden. Det är själva metoden som är bestående, nämligen att det finns och får finnas något som anses önskvärt.

Målet har inte varit att till exempel kritiskt behandla existensen av MR men däremot existensen av fattigdom och i synnerhet sambandet mellan de två begreppen. I grund och botten värderar uppsatsen svensk politik. Och så långt som det är möjligt inte i förhållande till andra länder utan i förhållande till det önskvärda.

Genomgående har uppsatsens angreppsvinkel varit ur ett mänskligt rättighetsperspektiv. Det förutsätter en normativ grundposition. Det innebär till exempel att mänskliga rättigheter förutsätts övertrumfa andra teorier.³ Något många inte skulle hålla med om, men det är ändå utgångspunkten för det här arbetet. UDHR är dock så stark att den kan räknas som sedvanerätt och därför i princip är rådande internationell rätt, vilket styrker argumentet att den kan övertrumfa andra teorier. Perspektivet förutsätter också att rättigheterna i deklARATIONEN är universella och gäller alla människor.

² Badersten, 107 *Normativ metod*, 107.

³ Orend, *Human rights: concept and context*, 20.

2. Teori, begrepp och bakgrund

I detta kapitel kommer ramarna att sättas för inom vilken diskussionen kommer att föras. Ur detta, och med argument i debatten kring medborgarlön i åtanke, kommer ett stoff skapas. Detta blir till huvudargument i nästa kapitel där analysen.

2.1 Teori

Allra först ögnades tankspritt debatten i media igenom. Målet var att undersöka hur argumenten om medborgarlön förändrats över tid sedan diskussionen började på sjuttioalet. Till det användes SvD:s hemsida och Aftonbladets men tyvärr fanns inget material från före nittioalet. Artiklarna var oftast ytliga och extremt värdeladdade och det som följde med arbetet övergick till studerande av djupgående litteratur var hur påståendena formulerades.

A very short introduction to Political Philosophy av David Miller hänvisar mycket till Rawls och är en bra och tydlig diskussion om rättvisa, något som Alex Callinicos i sin bok *Jämställdhet* ger en annan syn på. Den förre tycks vara konservativ eller socialliberal och den senare kommer från den marxistiska skolan.

Human Rights Concept and Context av Brian Orend har fungerat som teoretisk grund för allt som har med MR att göra eftersom boken är så tydlig och innehållsrik. I den finns bra formuleringar av begrepp och vanliga frågor. Ett kapitel summerar även Orends egen tolkning av vilka fem grundrättigheter mänskliga rättigheter består av varav en är materiellt existensminimum.

The Ethics and Economics of Basic Income Guarantee av Widerquist har som namnet antyder ett etiskt och ekonomiskt perspektiv. Den är en artikelsamling med en del mycket användbart material. Främst artikeln *Income Guarantees and the Equity-Efficiency Tradeoff* av Steven Pressman är användbar eftersom den utförligt dementerar att det skulle finnas ett negativt samband mellan jämlikhet och effektivitet. Detta med hjälp av statistik från Luxembourg Income Study vilket är en unik kartläggning av staters inkomster de senaste tjugo åren. En annan artikel av intresse heter *Does She Exploit Or Doesnt She?* av Karl Widerquist som är en teoretisk diskussion om parasitism. Även inledningen till boken är intressant och mer djupgående än den mesta annan litteratur om medborgarlön.

Annan statistik har tagits från olika håll. En statlig undersökning om fattigdomen, en rapport från regeringen om samma sak, SCB-statistik från tidskriften *Välfärd* och hemsidan *Ekonomifakta* som i princip är en andrahandskälla till SCB-statistik (som används för att SCB:s statistik är inte helt lätt att hitta). Regeringens rapport är i sammanhanget naturligtvis inte objektiv, men källorna är SCB, vilket är intressant eftersom tolkningen av figurerna kan analyseras för att se eventuella politiska intentioner.

Den Huvudlösa Idén är en svensk doktorsavhandling som i likhet med *The Ethics and Economics of Basic Income Guarantee* fokuserar på rättvise- och ekonomiaspekter av medborgarlön. Denna är mycket övergripande och tar inte så mycket ställning, varför den har varit viktig vid research-delen men inte har en lika framträdande roll i den färdiga uppsatsen.

Bärande ideologier har eftersökts bland materialet. Många argument mot medborgarlön handlar om rättvisa och ekonomi, de flesta positiva argument handlar om fattigdom. Det är de områden som de olika sidorna vill belysa. Callinicos, som åtminstone i teorin är positiv till medborgarlön, är den författare som främst tar upp fattigdomens hemskheter medan Miller i

egenskap av motståndare talar om orättvisan i att vissa inte ska få skörda frukten av andras arbete. Ekonomiska argument används i båda riktningarna. Det finns vissa ämnen som berörs indirekt av medborgarlön genom att de beror på fattigdomen. Jag kommer därför att koncentrera mig på tre problem som ofta tas upp i samband med fattigdom - hemlöshet, barnfattigdom och ojämlikhet mellan kön - och se hur medborgarlön skulle kunna påverka dem. Kunskap om metodanvändning har hittats i *Normativ Metod* av Björn Badersten.

2.2 Begrepp

För att diskutera detta ämne är det viktigt att vissa begrepp bestäms redan från början. Det är nyckeln till en skarp diskussion och en stor del av debatten kring medborgarlön har hamnat på omvägar just på grund av att detta sällan görs.

2.2.1 Medborgarlön

Medborgarlön är i likhet med socialbidrag, studiebidrag och folkpension en garanterad inkomst som ser till att ingen får noll kr i inkomst.⁴ Det kallas inte alltid för medborgarlön. Minimiinkomst, grundinkomst och inkomstförsäkring är andra namn för i princip samma sak. Till skillnad från andra bidragen som finns idag krävs ingen motprestation av bidragstagarna som är alla medborgare och inte bara en specifik grupp. Som det är idag måste studenter uppnå vissa poäng, pensionärer måste uppnått en viss ålder och socialbidragstagare måste utsättas för och passera en viss kontroll (som kommer att beskrivas utförligt senare) för att få bidraget. Medborgarlön är ingen bestämd summa utan åtminstone i dagsläget ett politiskt förslag som skulle kunna utföras på många olika sätt och ändå vara medborgarlön. Skatten påverkas troligen samtidigt som ett införande men det är inte självklart. Många tänker sig en medborgarlön i nivå strax under folkpension i kombination med plattskatt, det vill säga samma procentuella inkomstskatt för alla oavsett inkomst. En del debattörer talar om medborgarlön som negativ inkomstskatt och andra om en årligt utdelad summa. Negativ skatt kommer inte att diskuteras eftersom den bara tycks gälla inkomstagare. Den här uppsatsen har ett mänskliga rättigheter-perspektiv och intresset är därför fäst på de utföranden av medborgarlön som gäller alla människor. Hur ofta summan delas ut är inte viktigt för uppsatsen eftersom det är en praktisk detalj snarare än en rättighetsfråga. Om inte annat skrivs gäller medborgarlön en månatlig inkomst i nivå kring folkpension, studiebidrag tillsammans med studiemedel eller socialbidrag.

2.2.2 Diskriminering

Diskriminering är när åtskillnad görs mellan olika människor beroende på egenskaper som inte går att göra något åt. Dessa egenskaper kallas diskrimineringsgrund och enligt svensk lag gäller de könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning och ålder. Indirekt diskriminering är att en åtskillnad indirekt drabbar en person eller grupp på någon av grunderna.

2.2.3 Mänskliga och medborgerliga rättigheter

⁴ Widerquist, Karl, Lewis, Michael Anthony & Pressman, Steven (red.), *The ethics and economics of the basic income guarantee*, 1.

Medborgerliga rättigheter och skyldigheter gäller inom en stat medan mänskliga rättigheter överskrider nationsgränserna och är universella. De gäller alltid och det finns inte samma fokus på skyldigheter som ur ett medborgerligt perspektiv. Ibland sammanfaller medborgerliga och mänskliga rättigheter men inte nödvändigtvis. Dödsstraff är till exempel inte ett brott i USA men ändå ett brott mot mänskliga rättigheter. En annan skillnad är att det främst är stater och sällan individer som kan begå människorättsbrott. Dödsstraff är ett människorättsbrott just för att det utförs av staten, i motsats till mord som ju är ett brott i USA men knappast ett människorättsbrott.⁵ Medborgarlön är inte en medborgerlig rättighet i Sverige men den här uppsatsen ska undersöka om det trots det kanske är en mänsklig sådan och något som svenska staten borde tillgodose medborgarna.

2.2.3 Relativ och absolut fattigdom

Absolut fattigdom är en inkomstnivå under vilken en person anses fattig. Denna gäller oavsett var personen befinner sig till skillnad från relativ fattigdom som mäts mellan olika inkomstgrupper inom ett land.⁶ Därmed kan en person i Sverige kan vara relativt fattig utan att vara absolut fattig, eftersom svenskar i genomsnitt är rikare än invånare i de flesta andra länder. Eftersom samhällen har homogena prisnivåer kan till exempel någon med motsvarande 7000 kr hur som helst ha det svårare att överleva på dessa pengar i Sverige än i Tjeckien. Invånare i olika länder har också invånare stora behov eftersom kraven på invånarna är olika. I Sverige är det till exempel standard att alla invånare har dator och internet och eftersom samhällets byggs kring denna standard missgynnas datorlösa mer i Sverige än i Etiopien. Man får helt enkelt olika mycket för pengarna och därför är absolut fattigdom ett dåligt mått på levnadsförhållanden.

2.2.4 Rättvisa

Då mänskliga rättigheter övertrumfar andra rättviseteorier behövs vid sidan om UDHR teorier som kompletterar dem.⁷ En populär rättviseteori är Rawls rättvisepincip som Miller sammanfattar som att alla orättvisor är acceptabla om de gynnar även de sämst ställda.(Miller) Detta förutsatt att alla människor tillgodoses en minimal grund av hälsa, frihet och lite annat. Om grundförutsättningarna överensstämmer med de mänskliga rättigheter finns ingen motsättning mellan dem och Rawls princip. Så länge rättigheter respekteras strider inte heller ojämlikhet mot mänskliga rättigheter. Rawls rättvisepincip och mänskliga rättigheter är på så sätt kompatibla.

Men i de fall då UDHR anger konkret vad som är rättvist behövs ingen rättviseteori. Artiklarna som ger rätt till vila och fritid, begränsning av arbetstiden, betald semester och en viss levnadsstandard går till exempel inte att misstolkas utan säger något om de minimala förutsättningarna som en person måste tillgodoses samt ger kanske även en fingervisning om vad begreppet värdighet betyder som så ofta dyker upp i UDHR och andra dokument.

Artikel 25 om ”trygghet i händelse av (...) förlust av försörjning under omständigheter, över vilka han icke kunnat råda” understryker att tur inte ska avgöra människors trygghet. Generellt anses att ett ambitionskänsligt system är mer rättvist än ett som gynnar egenskaper ”över vilka han icke kunnat råda”. Skicklighet i stället för tur ska med andra ord ge individer höga positioner eller inkomster.

⁵ Orend, *Human rights: concept and context*, 133.

⁶ Regeringen. *Europeiska året för bekämpning av fattigdom och social utestängning 2010*, 5.

⁷ Orend, *Human rights: concept and context*, 20.

När det är så att deklARATIONEN inte ger tillräcklig vägledning i specifika frågor kan det bero på att den av förstaeliga skäl inte vill stjäla staters politiska suveränitet. Alternativt skulle det kunna bero på att deklARATIONEN är daterad, vilket tas upp i vid ett senare tillfälle.

En rättviseteori har nu skapats som i första hand utgår ifrån mänskliga rättigheter. I andra hand utgår den från Rawls rättvisepincip och principen att ambition ska gynnas.

2.3 Bakgrund

Medborgarlön tas i debatten inte på allvar utan anses oftast vara ett oseriöst förslag. Mänskliga rättigheter anses tvärtom oftast vara mycket seriöst. Jag ska nu visa att det finns starka beröringspunkter mellan de två begreppen och att medborgarlön därför borde tas på allvar. I metodavsnittet konstaterades att uppsatsens syfte är att studera medborgarlön i ljuset av mänskliga rättigheter. Det är mot bakgrund av UDHR som diskussionen kommer att föras.

2.3.1 Medborgarlön kan vara ett rättighetsobjekt

Rättighetsobjekt är de saker som människor har rätt att kräva, vilket är lite mer komplicerat än det låter eftersom de som finns med i deklARATIONEN om de mänskliga rättigheter oftast är abstrakta, vida och tidlösa begrepp. Det viktiga för människor är konkreta saker i nuet som vaccin, ett hus, pengar eller andra saker som individer behöver för att leva men i UDHR måste objekten tolkas ur motsvarigheter som liv, säkerhet respektive frihet.⁸ Det betyder inte att exempelvis vaccin mot dödliga virus inte är en mänsklig rättighet bara för att det inte finns med i klartext. Pengar är på samma sätt omöjligt att leva utan och det intressanta i sammanhanget är att ta reda på om fördelningen av pengar måste ske med hjälp av medborgarlön.

Medborgarlön nämns inte uttryckligen i UDHR men artikel 22 ger alla, ”i egenskap av samhällsmedlem, rätt till social trygghet”. Frågan är väl om social trygghet kan tillgodoses alla medborgare på andra sätt än genom medborgarlön. Det är svårt att säga att en viss mängd pengar är en mänsklig rättighet, men det är faktiskt ännu svårare att säga att en viss mängd pengar inte är det. Det knepiga med pengar är att det inte betyder någon viss mängd utan kan avse allt i från en kr till en miljon. En miljon är kanske ingen mänsklig rättighet men vilken människa kan leva en månad utan en enda krona? Då måste man vara beroende av andra människor. Men av att alla, i och med första artikeln, ”är födda fria och lika” följer att någon summa pengar borde vara en mänsklig rättighet. Därmed inte sagt att det behöver vara medborgarlön. Socialbidrag i Sverige är tänkt att tillgodose social trygghet till alla medborgare. Social trygghet kräver antingen att alla får en medborgarlön eller att man har ett bidragssystem som åtgärdar fattigdomen.

2.3.2 Artiklar i UDHR som berör medborgarlön

Artikel 17 säger att ”alla har rätt att äga egendom” som de inte ”må godtyckligt berövas [från]”. Artikel 22 ger alla ”rätt till social trygghet” och andra rättigheter ”som äro oundgängliga för hans värdighet och för en fri utveckling av hans personlighet” förverkligat ”med hänsyn tagen till varje stats organisation och resurser”. Artikel 23 handlar om rätten ”till arbete, till fritt val av sysselsättning, till rättvisa och tillfredsställande arbetsförhållanden och till skydd mot arbetslöshet”, att alla ”har utan åtskillnad rätt till lika lön för lika arbete”, ”rätt

⁸ Orend, Brian, *Human rights: concept and context*, 28-29

till rättvis och tillfredsställande ersättning, som tillförsäkrar honom själv och hans familj en människovärdig tillvaro och som, där så är nödvändigt, kompletteras med andra medel för socialt skydd.” Artikel 24 ger vidare ”rätt till vila och fritid, innefattande rimlig begränsning av arbetstiden och regelbunden semester med bibehållen lön”. Artikel 25 ger ”rätt till en levnadsstandard, som är tillräcklig för hans egen och hans familjs hälsa och välbefinnande (...) och nödvändiga sociala förmåner, vidare rätt till trygghet i händelse av (...) förlust av försörjning under omständigheter, över vilka han icke kunnat råda”. ”Alla barn, vare sig födda inom eller utom äktenskap, skola åtnjuta samma sociala skydd.” I deklarationen om mänskliga rättigheter finns alltså många artiklar som starkt berörs av medborgarlön.⁹

2.3.3 Medborgare i olika länder kan kräva olika mycket

De mänskliga rättigheterna är universella och ser därför likadana ut i alla länder, men på grund av att olika länder har olika resurser och möjligheter ställs olika krav. Artikel 22 i UDHR säger att just ”rätt till social trygghet” och ”ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (...) förverkligas genom nationella åtgärder och mellanfolkligt samarbete i enlighet med varje stats organisation och resurser.” Det finns alltså utrymme för stater att förverkliga mänskliga rättigheter på olika sätt på grund av varierande möjligheter.

2.3.4 Godtagbara skäl till kränkning är hot mot ”moral, allmän ordning och allmän välfärd”

Inget land har helt rent samvete utan alla kämpar i bästa fall med att tillgodose sina medborgare deras mänskliga rättigheter och ofta tummas det på en rättighet, ibland till förmån för andra rättigheter och ibland till förmån för något helt annat. Vidare är inte alla överens om hur artiklar ska tolkas och vilka som ska prioriteras, vilket förklarar varför olika välfärdsländer kan gå olika politiska vägar.

Artikel 29 i UDHR konstaterar att individer även ”har plikter mot samhället” och i andra paragrafen får ”utövandet av sina fri- och rättigheter må envar underkastas endast sådana inskränkningar, som blivit fastställda i lag i uteslutande syfte att trygga tillbörlig hänsyn till och respekt för andras fri- och rättigheter samt för att tillgodose det demokratiska samhällets rättmätiga krav på moral, allmän ordning och allmän välfärd”.

Ett tydligt exempel på att en kränkning kan tillåten för att den hindrar en annan som är viktigare är åtgärder mot diskriminering av kvinnor. ”Temporary special measures aimed at accelerating de facto equality between men and women shall not be considered discrimination” står det i första paragrafen i artikel fyra av konventionen mot diskriminering av kvinnor. När det finns goda skäl att kränka en mänskliga rättigheter anses det alltså inte längre vara en kränkning.

⁹ Orend, Brian, *Human rights: concept and context*, 108.

3. Analys av huvudargument

När nu teorin beskrivits, begrepp formulerats och det mot bakgrund av mänskliga rättigheter konstaterats att medborgarlön borde tas på allvar ska de tyngsta, normativa argumenten i debatten analyseras. Vissa av argumenten faller av sig själva i detta kapitel på grund av att de saknar inneboende logik, andra är mer komplicerade och beror på olika bild av verkligheten. Främst är det argument mot medborgarlön som behandlas, vilket beror på att förslaget är i opposition mot det rådande. Dagens system tas ofta för givet och då är det lättare att attackera oppositionen, vilket också görs. Huvudargumenten sätter i det här kapitlet tonen men naturliga motargument till dem tas samtidigt upp gränslöst i diskussionen.

3.1 “Det är orättvist att de som inte arbetar får lön”

Först och främst spelar inte rättvisa någon roll om det finns en artikel i UDHR som kan besvara frågan eftersom mänskliga rättigheter övertrumfar rättviseteorier. Rätten till social trygghet gäller exempelvis även lata utsugare. På så sätt faller argumentet direkt men bakom denna omedelbara tolkning finns ett normativt argument som är värt att bemöta eftersom rättighetskränkningar trots allt tillåts om det finns goda skäl, om det föreligger ett hot mot ”moral, allmän ordning och allmän välfärd”. Resonemanget behöver därför prövas grundligare.

Vad som menas är egentligen att de som inte arbetar anklagas för att parasitera på de arbetande. Det vill säga att om en arbetslös och en arbetare inte hade haft något med varandra att göra hade detta gynnat arbetaren, enligt Gijs Van Donselaar definition¹⁰. UDHR berörs inte eftersom ingen ingen mänskliga rättigheter tycks ha kränkts så vi vänder oss till de andra två principerna för stöd. Donselaars definition påminner om Rawls rättvisepincip i att ojämlikhet är tillåtet om det gynnar den utsatta, men skillnaden är att den utsatte här är den bäst ställda. Svårigheten med exemplet är att båda inte kan gynnas på samma gång utan att någon måste missgynnas, liksom en skattebetalare på kort sikt missgynnas av höga skatter för att finansiera medborgarlön.

Viktigt att hålla reda på är att ojämlikheten här inte syftar på en skillnad i pengar, utan på skatten som avtvingas arbetaren. Att ta ut mer i skatt av den som har mycket är rättvist enligt Rawls eftersom det gynnar den sämst ställda, det vill säga den som har minst pengar. Dessutom är det viktigt att de sämst ställda gynnas för den allmänna välfärden.

Enligt den tredje rättviseteorin får vi ett annat resultat. Om ett system som gynnar tur och missgynnar ambition är orättvist är arbetaren orättvist behandlad eftersom arbetet ger honom en missgynnande högre skatt än den arbetslösa som får bidrag tack vare faktorer han själv inte råder över. Att missgynna hårt arbete kan ses som ett hot mot moralen i samhället eftersom människor på sätt och vis uppmuntras att inte arbeta.

Ett naturligt motargument är att vända på det och peka på orättvisor i systemet som är dagens motsvarighet till medborgarlön. För att det kapitalistiska sättet att fördela resurser på ska kunna vara rättvist krävs till exempel ett naturligt samband mellan lön och arbete som automatiskt ser till så att människor får rätt nivå på sin lön i förhållande till sina ambitioner.

¹⁰ Widerquist, Karl, Lewis, Michael Anthony & Pressman, Steven (red.), *The ethics and economics of the basic income guarantee*, 138.

Att tala om ojämlikheter i termer av att en ger och en annan får, utan att vara medveten om att summorna kan variera, är väl relativt. Marknadens lönesättning kommer att diskuteras utförligare i nästa avsnitt men självklart är att exempelvis kulturarbete, hushållsarbete och föreningsarbete ofta är obetalda jobb som ändå är mycket viktiga för samhället. Sannolikt finns det ingen människa som inte tillför samhället någonting. Men ändå finns det de som saknar inkomst. Det är orättvist eftersom deras ambitioner, må de vara väldigt små, inte belönas alls.

Eftersom många rikedomar i Sverige inte kommer ifrån ambition utan är naturliga eller ärvda, som skogsmark, fastigheter, vinster i statliga bolag och så vidare, är det vidare orättvist att vissa människor inte får sin del av dessa. Förespråkare av medborgarlön hävdar därför att dessa ”externa resurser” legitimerar en viss grundlön till alla.¹¹ Men storleken på resurserna är svåra att bestämma.

Kanske kan inte medborgarlön finansieras av externa resurser och obetalt arbete och i så fall vore argumenten svaga. För att avgöra om inkomstskillnaderna är rättvisa behövs därför dels statistiskt underlag som visar om det är ambition eller tur som orsakat dagens inkomstskillnader.

Sammanfattningsvis gynnas de sämst ställda per definition mer av medborgarlön än av ett system där de sämst ställda är fattiga. Transfereringar till de fattiga är därför tillåtna enligt Rawls och dessutom är den allmänna välfärden annars är hotad. Det skulle dessvärre kunna vara så att rätten till social trygghet till alla är en kränkning eftersom transfereringar hotar ”moralen”. För att veta om dagens system inte är ett hot mot moralen behövs visas om dagens inkomstskillnader beror på ambition eller tur.

3.2 ”Den fria marknaden är orättvis”

Med den fria marknaden menas inte bara det kapitalistiska systemet i stort utan banker, fackföreningar, arbetsgivare, bemanningsföretag, offentlig verksamhet och olaglig handel är alla exempel på aktörer som på olika sätt konkurrerar på den fria marknaden. Enligt visionära ekonomer åtgärdar marknaden själv problem så länge den tillåts vara tillräckligt fri från statlig inblandning. Detta är höjden av hur hypotetiskt ett påstående kan vara, eftersom marknaden involverar så många faktorer man måste förlita sig på.

Ett drömscenario är att den visionära ekonomen har rätt. Det vore oerhört praktiskt om det gick att totalt nedmontera det auktoritära samhället och leva i en marknadsanarki.¹² Men eftersom utvecklingen i världen de senaste åren gått ekonomens väg men ojämlikheterna är större än någonsin är det svårt att tro att marknaden går att förlita sig på. De tvåhundra rikaste människorna på jorden hade enligt Human Development Report 1999, som det året fokuserade på ojämlikhet, lika mycket pengar som de 41 fattigaste procenten.¹³ Detta är visserligen anmärkningsvärd men betyder inte i sig att läget är orättvist. Om de fattigas mänskliga rättigheter inte kränks, de sämst ställda gynnas av fördelningen och skillnaden i resurser beror på skillnader i ambition är situationen ändå rättvis. En mindre extrem ekonom skulle erkänna att marknaden inte klarar sig helt på egen hand och att behovet av regleringar varierar mellan olika områden. De flesta är överens om att till exempel kriminalitet bör stoppas med ett statligt våldsmonopol.

De flesta är på samma sätt överens om att minimilöner och reglering av arbetsvillkor bör finnas för att skydda arbetare. Särskilt i Sverige har denna kamp varit stark historiskt. Idag är

¹¹ Janson, Per, *Den huvudlösa idén: medborgarlön, välfärdspolitik och en blockerad debatt*, 82.

¹² Miller, David, *Political philosophy: a very short introduction*, 27.

¹³ Callinicos, Alex, *Jämlikhet*, 7.

det fler som arbetar deltid och då verkar frågan inte lika aktuell eftersom minimilön inte tryggar en tillräcklig inkomst om arbetstimmarna ändå är för få. Om gruppen fattiga består av många deltidsarbetare kan fattigdomen potentiellt attackeras inte bara genom ekonomiskt stöd utan genom att försöka få alla att jobba heltid.

Men heltidsarbete är inte en mänsklig rättighet till skillnad från alternativet att arbetsinkomsten art 23, 3 ”där så är nödvändigt, kompletteras med andra medel för socialt skydd”. Eftersom metoden i uppsatsen är att värdera saker och ting i ljuset av det önskvärda och det önskvärda i första hand är mänskliga rättigheter förutsätts det därför att det inte är en tillfällighet att heltidsarbete inte finns med i deklARATIONEN. En risk med att låta heltidsarbete vara en mänsklig rättighet hade varit att samhället skulle byggts kring en heltidsnorm som, i en situation där heltidsarbete inte behövs av olika skäl eller är önskvärt, artikeln skulle behöva brytas mot tills den vore urholkad. Deltidsarbetet finns och är en naturlig del av samhället.

Enligt regeringens rapport är dock varken deltidsarbetande eller bidragstagare som räknas som fattiga utan ”fattigdom i Sverige handlar om att vara utanför såväl arbetsmarknaden som socialförsäkringssystemen”¹⁴. Eftersom rapporten kommer från regeringen finns all anledning att vara kritisk till innehållet, men det skulle kunna vara så att deltidsarbetande i Sverige oftast är tillräckligt för att komma över fattigdomsgränsen. Löneutvecklingen har ökat konstant och med flera hundra procent sedan slutet av sjuttioalet, vilket talar för rapportens påstående.

Det finns alltså två sätt att minska fattigdomen på. Alternativen är att utöka socialförsäkringssystemen eller öka all sysselsättning. Det finns många olika sätt att stimulera sysselsättningen på varav de enklaste innebär försämrade arbetstrygghet eller sänkta minimilöner. Det kan dock bidra till att arbetare faller under fattigdomsgränsen igen. Sysselsättningen och fattigdomen tycks inte ha en tydligt negativt kausalitetssamband. Men utökning av socialförsäkringssystemen är alltid ett direkt sätt att attackera fattigdomen på.

Artikeln om 23, 2 ”lika lön för lika arbete” säger något om att det inte är rättvist att vissa tjänar mycket mer än andra. Men principen tillåter samtidigt det motsatta, det vill säga olika lön för olika arbete. Den legitimerar därför till exempel att en IT-entreprenör tjänar tusen gånger mer än sina anställda. Argumentet att entreprenören kanske har skapat jobb åt flera tusen personer och betalat så mycket mer i skatt än andra att han gjort sig förtjänar av en så stor belöning.¹⁵ Men belöningarnas nivåer tycks dessvärre vara godtyckliga. Om det fanns en naturlig rättvisa i löneskillnader skulle till exempel lärare tjäna betydligt mer än de gör, eftersom insatsen från en bra lärare på sikt ger mycket tillbaka i form av intelligenta, nya arbetare. Studie...¹⁶ Detta tyder även rent krasst ekonomiskt på att barn är ett bra område att investera i för ett land som vill göra framtida vinster. Vad som kan konstateras är således att marknaden är godtycklig.

Och eftersom ett system som missgynnar ambition är orättvist är svaret att marknaden är orättvis enligt ambitionsprincipen. Det finns inget som tyder på att det skulle varken gynna eller missgynna de sämst ställda att ge godtyckligt höga löner till de bäst ställda. Därför är inte Rawls princip applicerbar. Ambitionsprincipen får därför avgöra att den fria marknadens lönesättningar är orättvisa.

3.3 “Medborgarlön är omöjligt att genomföra”

Generellt gäller att huruvida något går att genomföra inte bör förväxlas med om man borde

¹⁴ Ekonomifakta. Nominell löneutveckling 2011-06-28.

¹⁵ Miller, David, *Political philosophy: a very short introduction*, 83.

¹⁶ Chetty, Raj; Friedman, John N.; Harvard, Nathaniel Hilger; Saez, Emmanuel; Schanzenbach, Diane och Yagan, Danny. *How Does Your Kindergarten Classroom Affect Your Earnings* 2011.

göra det. Anledningen till det är inte enbart vetenskaplig. Förändringar har skett historiskt, revolutioner och terrorattacker har förvånat och förändrat och om hypoteser inte får göras inom det område som ofta kallas ”omöjligt” står människan fullständigt handfallen inför förändringar. Därför är det inte bara ovetenskapligt utan rent av oklokt att ta rådande föreställningar för realistiska och hypotetiska förslag för orealistiska.

Om ett förslag är alldeles för befängt kan det dock vara ett argument i sig till varför det inte bör diskuteras. Det är slöseri med tid och resurser att beställa statliga undersökningar och göra utredningar om till exempel ett förslag om att flytta Sveriges kärnkraftverk till månen. Så är medborgarlön så befängt att det är slöseri med tid att ta det på allvar? I förra kapitlet konstaterades att eftersom medborgarlön är starkt kopplat till flera artiklar i UDHR måste det tas på allvar.

Men problemet med medborgarlön, menar Alex Callinicos, är att det är ogenomförbart på grund av att rika skulle sätta sig på tvären¹⁷. Vad han tycks mena är faktiskt att den allmänna ordningen skulle hotas vid ett införande av medborgarlön, vilket var en av de godtagbara skälen till att tillåtas kränka mänskliga rättigheter. Han är medveten om att detta det är en standardinvändning men är ändå övertygad om att medborgarlön riskerar att stjäla mer än det skulle hjälpa på grund av ”att den omfördelning som [medborgarlön] förutsätter allvarligt skulle undergräva den ekonomiska effektiviteten.”¹⁸ Att hävda att medborgarlön, för att det undergräver ekonomisk effektivitet på grund av att det kräver stora transfereringar, är ett så befängt förslag att det inte borde diskuteras, är i sig hypotetiskt, eftersom det förutsätter att ett ekonomiskt system har en viss gräns för hur stora bidragstransfereringar får vara, vilket de stora skillnaderna mellan olika välfärdsländer talar emot. Att vissa välfärdsländer har dubbelt så stort skattetryck som andra jämförbara länder är bevis nog för att det inte finns någon sådan gräns.

Men det är ändå värt att vidare diskutera om de privilegierade har sådan makt att de kan rubba den allmänna ordningen, vilket kommer att göras senare. medborgarlön tas med andra ord fortsättningsvis på stort allvar och det är allt mer angeläget att med empirisk grund undersöka om transfereringar leder till lägre ekonomisk effektivitet.

3.4 “Behandlingen av bidragstagare är diskriminerande”

Till skillnad från arbetare är socialbidragstagare inte fria att disponera sina resurser som de vill utan Socialstyrelsen beslutar vad personen behöver. Socialbidragstagare har i myndigheten alltså något som liknar en förmyndare. Vad man kan få i socialbidrag bestäms utifrån en riksnorm. ”Riksnormen täcker kostnader för bland annat livsmedel, kläder och telefon”.¹⁹ Personer måste ansöka om att få pengar och kan få avslag om Socialstyrelsen inte tycker att det är skäligt. Denna åtskillnad skulle vara diskriminerande om socialbidragstagare kunde kopplas till någon av diskrimineringsgrunderna men detta är svårt, även tänkt som indirekt diskriminering. Däremot bryter behandlingen mot artikel 12 i UDHR som säger att ”ingen må utsättas för godtyckliga ingripanden i fråga om privatliv”. Vad människor föredrar att köpa beror på oändliga faktorer som tillhör personens privatliv, som omöjligt kan kontrolleras rättvist av en myndighet. Därför är ingripandet godtyckligt och otillåtet.

För arbetslösa handlar åtskillnaden främst om en annan sorts kontroll. ”Du måste till exempel vara inskriven på Arbetsförmedlingen och söka jobb utifrån den handlingsplan du

¹⁷ Callinicos, Alex, *Jämlikhet*, 121.

¹⁸ Ibid, 123.

¹⁹ Socialstyrelsen. Socialbidrag 2011

skapar tillsammans med din kontaktperson hos oss”²⁰ står det på myndighetens hemsida. Du får själv inte heller bestämma vilket arbete du vill ta utan måste ”vara beredd att ta alla slags arbeten som du kan utföra”²¹ för att fortsätta räknas som arbetssökande och få a-kassa.

Eftersom art. 23, 1 i UDHR säger att ”envar har rätt till (...) fritt val av sysselsättning (...) och till skydd mot arbetslöshet” är denna bestämmelse kränkande då den utesluter det ena eller det andra. Arbetssökande måste antingen vara beredda att ta vilket jobb som helst *eller* få åtgärder som skyddar dem mot arbetslöshet.

Då artikel 2 i deklARATIONEN slår fast att ”var och en är berättigad till alla de rättigheter och friheter som uttalas i denna förklaring utan åtskillnad av något slag, såsom på grund av (...) socialt ursprung, egendom, börd eller ställning i övrigt” är nämnda kränkningar diskriminerande enligt deklARATIONEN eftersom personer med egendomar inte kan få socialbidrag.

3.5 “Man skulle förlora för mycket ekonomisk effektivitet”

Kan det vara så att de höga skatterna som medborgarlön kräver kan leda till att andra viktiga mänskliga rättigheter inte kan tillgodoses? Politik handlar om att prioritera vad resurser ska läggas på. Om för mycket pengar förloras på grund av medborgarlön är det inte värt att införa det. Hot mot den allmänna välfärden är ett godtagbar förklaring till kränkningar så om den hotas på grund av brist på resurser är medborgarlön inte godtagbart.

Eftersom inget land har medborgarlön finns det inget att jämföra med, så hur ska vi kunna veta hur mycket resurser som förloras i och med de höga skatterna? För det första är det svårt att göra en budget för ett införande av medborgarlön eftersom det kan tänkas ge både positiva och negativa effekter på ekonomin som är svåra att förutse. Det är heller inte lönt att titta på studier som visar kortsiktigt beteende av till exempel incitament till att jobba eftersom det har väldigt lite att göra med hur folk på sikt skapar sin vardag. Vill folk jobba? Vill folk vara lediga? Det finns inget tydligt svar på vilken av viljorna som är den starkare. Men ibland verkar det som att arbetande människor längtar efter att vara lediga och arbetslösa längtar efter att jobba. Sambandet tycks dock inte vara bevisat. Det enda som kan konstateras är att arbetsvilja varierar, inte bara mellan olika människor utan även mellan olika tillfällen i livet. Kort sagt är det komplicerat. Så vad vi behöver veta är om det generellt finns samband mellan ekonomisk effektivitet och transfereringar i långsiktiga mätningar i jämförbara välfärdsländer.

3.6 “På sikt åtgärdar marknaden automatiskt fattigdomen”

Marknaden är alltså godtycklig i fråga om fördelning av resurser. Men det råder även en uppfattning om att marknaden är bra på att skapa nya resurser. Med det menas att kapitalismen anses uppmuntra forskningsframsteg, tekniska landvinningar och öppenhet samt att den generellt är bra på att tillhandahålla människor med frukten av dessa framsteg. Detta leder till att fattigdomen på sikt kommer att åtgärdas automatiskt, menar många. Detta är en oerhört hypotetisk fråga men med hjälp av statistik över den ekonomiska utvecklingen i Sverige sedan mätningar började kan långsiktiga konjunkturer förhoppningsvis anas. Om det visar sig konjunkturen stiger konstant och att den relativa fattigdomen sjunker minst så

²⁰ Arbetsförmedlingen. Ersättning vid arbetslöshet 2011.

²¹ Arbetsförmedlingen. Villkor för arbetslöshetsersättning 2011.

mycket att det kompenserar för den höjda prisnivån och de höjda kraven i Sverige finns det all anledning att försvara påståendet. På så sätt skulle systemet vara rättvist enligt Rawls princip eftersom de sämst ställda skulle gynnas av den ekonomiska framgången.

3.7 “De som inte arbetar kränker andras rätt till det som skattepengarna används till”

En mördare har kränkt någons rätt till liv och förtjänar därför att själv fråntas rätten till frihet genom att sättas i fängelse. Detta resonemang bygger på idén om ett socialt kontrakt mellan staten och individen som legitimerar kränkningar om den andra parten brutit sin del av kontraktet. Det är ett fullkomligt logiskt resonemang. På samma sätt kan det tyckas vara en medborgerlig skyldighet att bidra med skattepengar så att andra kan få tillgång till de mänskliga rättigheter som de har rätt till, som till exempel sjukvård och utbildning. Om en medborgare inte arbetar kan det då tolkas som att den har brutit kontraktet gentemot staten och att staten inte behöver respektera individens rätt till vissa objekt.²² Argumentet hänvisar alltså till att det är tillåtet att kränka de som inte arbetar eftersom de i sig är ett hot mot den allmänna välfärden.

När det gäller mördare är det någorlunda självklart att källan till problemet och förmågan att mörda igen försvinner om de frihetsberövas. Men det är inte lika säkert att lathet går att råda bot på och vilka kränkningar som i så fall skulle vara behövas samt vara tillåtna. För att frågan om det är rätt att kränka icke-arbetares rätt till social trygghet ska kunna besvaras fordras därför övergripande, statistiska bevis för att välfärden hotas av höga transfereringar.

3.8 “Höga skatter är en kränkning av rätten till egendom och friheten från statlig inblandning”

Påståendet i detta argument är att staten inte har någon rätt att ta ut skatt eller för hög skatt från medborgare med hänvisning till de mänskliga rättigheterna till egendom och frihet.

Tidigare nämndes att olika stater och personer ibland är oense kring hur viktiga olika artiklar är och hur de ska tolkas. Många hävdar att den kanske viktigaste artikeln i UDHR är just nummer 17 vilken säger att ”var och en har rätt att äga egendom” och att ”ingen får godtyckligt fråntas sin egendom”. Höga skatter för höginkomsttagare tolkas ofta som en kränkning mot den rätten.

Men det är att ta artikeln ur sitt sammanhang. Om artikeln fanns till för att skydda de rika borde det ha formulerats som att ”var och en har rätt att äga hur mycket egendom som helst” respektive ”ingen må godtyckligt fråntas någon av sina egendom”. Detta skulle stå i skarp kontrast mot andan i resten av deklARATIONEN. Alla har rätt att äga egendom men vilka mängder står det inget om. Det syftas naturligtvis på vissa, för människan, nödvändiga egendom.²³ De kräver nämligen vissa grundförutsättningar för alla men i övrigt ganska stort spelrum för människor att vara fria att fördela resurser som de vill.

Med frihet från statlig inblandning menas att staten frihetsinskränker individer genom att med skatteindrivning inte låta dem bestämma vad de vill använda sina egendom till. John Stuart Mill uppfann en etablerad definition av frihetsinskränkning som lyder att när någon

²² Orend, Brian, *Human rights: concept and context*, 55

²³ Orend, Brian, *Human rights: concept and context*, 118.

intervenerar i en annans privata sfär, trots att sakerna inom detta område inte berör personen är det en frihetsinskränkning. Dessa privata saker är till exempel hur man väljer att klä sig, vad man äter eller konsumerar. Att ta ut skatt kan enligt den definitionen mycket väl ses som en frihetsinskränkning. Det återstår nu att se om UDHR kullkastar slutsatsen genom att ge tydlig vägledning.²⁴

Rätten till frihet från statlig inblandning finner stöd i artikel 12 som förbjuder ”godtyckliga ingripanden i fråga om privatliv” som tillsammans med andra paragrafen i artikel 17 om att ingen får godtyckligt fråntas sin egendom kan tolkas som att höga skatter är otillåtna om de är godtyckliga. Det beror alltså på vad skattepengarna används till, men vid hot mot ”moral, allmän ordning och allmän välfärd” är indrivningen naturligtvis tillåten. Att använda skattepengar till att bygga idrottshallar är kanske exempel på ett mer godtyckligt ingripande mot individers privatliv. Men utan transfereringar mellan fattiga och rika hotas i högsta grad den allmänna välfärden.²⁵

Sammanfattningsvis bör artiklarna i UDHR tolkas som att alla har rätt till vissa egendomar som är en grundförutsättning för varje människa. Deklarationen kullkastar också slutsatsen som uppkom av den etablerade synen på frihet om att skatt kan ses som en inskränkning i den personliga friheten. Med all säkerhet åtminstone inte den för stunden intressanta delen av skatten som går till finansiering av transfereringar, eftersom den allmänna välfärden annars skulle vara hotad.

3.9 ”Incitamentet att arbeta skulle försvinna”

En arbetsmarknadseffekt av medborgarlön är att den svagare parten skulle få mer makt. Någon med medborgarlön är nämligen inte lika beroende av arbetsgivaren eftersom den alltid har en medborgarlön. Personen behöver till exempel förmodligen mindre anledning för att våga säga upp sig och har mindre incitament att tacka ja till jobb som den inte vill ha.

Men incitamentet att gå från bidragstagare till arbetsinkomsttagare ökar eftersom bidraget inte samtidigt som arbetet tar vid går förlorat. medborgarlön skulle på så sätt innebära en stor skillnad för människor vid plötsliga förändringar av livsvillkoren. Arbetsökande kommer inte längre bestå av två grupper, de desperata som söker jobb för att överleva och de som söker ett jobb för att de vill byta jobb, testa ett jobb, utvecklas eller på annat sätt söka ett ”jobb som de vill ha”, vilket nämns i artikel 23, 1 i UDHR.

På rak arm finns det således flera incitamentsvinster med att införa medborgarlön. För att med säkerhet ta reda på om incitamenten överlag ändå skulle minska behövs statistiska bevis för att ekonomisk effektivitet beror av storleken på bidragssystemet.

²⁴ Miller, David, *Political philosophy: a very short introduction*, 63-65.

²⁵ Ibid, 61.

4. Empirisk analys

I förra avsnittet kom jag fram till att för att analysera vissa av argumenten behövs en klar uppfattning om hur verkligheten ser ut, något som låter enklare än vad det är. Inom ämnena mänskliga rättigheter, politik och ekonomi som denna uppsats behandlar är det inte ovanligt att det är olika bilder av hur verkligheten ser ut som orsakar skilda uppfattningar om vilka medel som bör användas för att nå mål alla är ense om. Den komplexa, långt från isolerade naturen hos till exempel fattigdomsfrågan gör det svårt att konstatera vilka faktorer som påverkar varandra och hur. Det betyder emellertid inte att det är omöjligt. Nu ska med hjälp av relevant statistik frågorna som hängde i luften efter förra kapitlet besvaras.

4.1 Sveriges förutsättningar är goda

Sverige är ett av världens rikaste länder och tillväxten är stadig och stark. Därför är det inte ett giltigt argument att säga att Sverige saknar resurser för att genomföra förslaget. I många andra, fattigare länder, är förslaget befängt av ekonomiska skäl, men inte i Sverige. En medborgare i Sverige kan göra stora rättighetsanspråk.²⁶

Rent praktiskt är Sverige också väl lämpat. Vissa länder har idag system som nära nog påminner om medborgarlön med höga skatter och stora transfereringar och Sverige är ett av dem.²⁷ Medborgarlön skulle kunna utföras med en nivå och en anpassning av skatterna som gör att skatterna vad skattebetalarna anbelangar hamna nära nog dagens nivå. Om nivån sätts i nivå med folkpension blir det sannolikt några procent högre, men detta är teknikaliteter som inte ska diskuteras vidare i sammanhanget.

Det som talar emot att Sverige kommer att genomföra medborgarlön är att det inte finns lika många fattiga som i många andra länder som med påtryckningar kan tvinga fram förslaget på den politiska agendan. I ett land med en rik majoritet är demokratin i sig ett hot mot fattigdomen och det fattigdomsproblemet kräver ett minoritetstänkande.

4.2 Effektivitetsförlust finns ej eller kompenseras

Det vanligast återkommande argumentet mot medborgarlön är att den ekonomiska effektiviteten väntas bli lidande. Inget land har medborgarlön varför det inte går att ställa ett sådant land mot Sverige för att se vilket av dem som ekonomiskt utvecklats bäst. Steven Pressman har däremot samlat ihop statistik ur Luxembourg Income Study (LIS), som kartlagt inkomsten för olika välfärdsländer de senaste tjugo åren, just för detta ändamål i sin artikel *Income Guarantees and the Equity-Efficiency Tradeoff*. Om effektivitet sjunker av omfördelningar skulle staternas produktivitetsförändring visa ett kausalt samband med deras utgifter för transfereringar. Ett sådant samband kan emellertid inte utläsas.

Med produktivitet menas i princip hur hög inkomst en genomsnittlig invånare tjänar per tidsenhet. Ett högt BNP behöver inte betyda att produktiviteten är hög eftersom den samlade inkomsten kan bero på att invånare i olika länder arbetar olika mycket.

²⁶ Ekonomifakta. Sverige i välståndsligan 2012-01-02.

²⁷ Ekonomifakta. Skattetryck - internationellt 2012-01-02.

Studien visar först fattigdomen i olika välfärdsländer och mer kapitalistiska demokratier bortsett från transfereringssystemets omfördelning. I detta läge har USA och Canada lägst fattigdom, runt 30 procent i genomsnitt de senaste tjugo åren. Sverige och Norges siffror är högre, runt 35 procent. Detta talar för att de kapitalistiska systemen automatiskt åtgärdar en del fattigdom och att utpräglade välfärdsstater är sämre på samma sak.²⁸

När transfereringssystemen har fått verka har emellertid rollen blivit de omvända. USA och Canada har pressat ner sin fattigdom till 18,2 respektive 11,9 procent i genomsnitt under studiens gång medan fattigdomen i Sverige och Norge hamnar på 7,4 och 5,1 procent. Det är anmärkningsvärt stora skillnader men det intressanta i sammanhanget är att jämföra siffrorna med siffror för produktivitetsökningarna under samma tid.²⁹

Den årliga produktivitetsökningen i USA och Canada är i genomsnitt 2,7 respektive 1,8 procent. Sveriges siffra är 4,0 och Norges 1,5. Med produktivitetsökning tillagd i jämförelsen går det inte längre att urskilja några samband. Sverige och Norge, som har lägst antal fattiga med transfereringar inräknade, presterar till exempel högst respektive lägst i produktivitetsökning av de fyra länderna. Siffrorna för övriga sju länderna ur studien som presenteras i artikeln visar inte heller några tecken på att det finns något samband.³⁰

Med tanke på att USA och Canada hade något lägre fattigdom då marknaden inte reglerats av transfereringssystemen kan det vara så att deras marknader är något mer effektiva än välfärdsländers i att åtgärda fattigdom på egen hand. Detta kan samtidigt bero på att det i avsaknad av stora transferering görs andra politiska åtgärder. Det spelar oavsett väldigt liten roll när det stora fallet i fattigdom i samtliga fall kommer av transfereringar.

Det kan inte uteslutas att transfereringar ändå påverkar ekonomisk effektivitet negativt, om samtidigt positiva effekter som följer av låg fattigdom kompenserat förlusten. Det är svårt att spekulera i vilka de positiva effekterna skulle kunna vara men minskad brottslighet, godare hälsa, lägre barnfattigdom och högre jämlikhet mellan könen är exempel på faktorer som tagits upp i debatten.

Slutligen kan sägas att statistik visar att det inte finns något samband mellan ekonomisk effektivitet i ett land och dess transfereringar. Det kan bero antingen på att effektiviteten inte minskar eller att minskningen kompenseras av andra positiva effekter av låg fattigdom.

4.3 Transfereringar ger konstant minskad fattigdom

Enligt LIS leder större statliga transfereringar till lägre fattigdom. Utöver det leder en analys av siffrorna till konstaterandet att fattigdomen tycks minska konstant. Fattigdomen är inte dyrare att nå och åtgärda ju mindre den blir, vilket annars hade varit fullt möjligt. Nollvisionen i trafiken är exempel på det motsatta. Visionen kommer aldrig att nås så länge det finns bilister eftersom olycksfall kommer ske och oaksamhet förekommer alldeles oavsett åtgärder. Vissa åtgärder som bilbälte och fartbegränsningar kan ge ett stort utfall på statistiken men ju färre olyckorna blir är desto svårare blir de att motverka.

Fattigdomen är däremot förutsägbar och synlig och alla medborgare nås omedelbart av transfereringar. Så det ändå som krävs är att en tillräckligt stor mängd pengar skjuts till. Definitionen av att vara fattig är att inkomsten är låg så åtminstone i formell mening finns inga tvivel om att medborgarlön de facto skulle utrota fattigdomen. Hur lyckan, välståndet

²⁸ Pressman, Steven; Widerquist, Karl, Lewis, Michael Anthony & Pressman, Steven (red.), *Income Guarantee and the Equity-Efficiency Tradeoff. The ethics and economics of the basic income guarantee*, Ashgate, Aldershot, 2005, 169

²⁹ Ibid, 170

³⁰ Ibid, 173

och samhällsproblemen skulle påverkas är en annan sak. En diskussion om vilka problem som beror på fattigdom är spekulativ men de kandidater som kommer att tas upp är barnfattigdom, hemlöshet och ojämlikhet mellan könen.

4.4 Samband mellan jämlikhet och rättvisa

Enligt en Statlig Undersökning beror de ökade inkomstskillnaderna de senaste trettio åren inte på lönearbete:

”Den främsta orsaken till den ökande inkomstspridningen i Sverige från 1980 till i dag är ökade skillnader i kapitalinkomster, snarare än förändringar av löner, skatter och transfereringar.”³¹ Det är alltså inte den inkomst som folk kan ha gjort sig förtjänta av som ökat, utan den som beror på tillgångar som ju går i arv som fastigheter och värdepapper. Dagens inkomstskillnaderna beror således inte på skillnader i ambition.

Tvärtom konstaterar författarna att det finns tvärtom finns ett positivt samband mellan jämlikhet och rättvisa:

”En vanlig rättviseuppfattning är att inkomstskillnader är mer legitima om de kan hänföras till individens prestation och mindre legitima om de kan hänföras till faktorer som individen inte själv kan påverka, såsom uppväxtvillkor. (...) Resultatet från sådana studier visar att (...) det förefaller alltså finnas ett positivt samband mellan jämlik inkomstfördelning och rättvis inkomstfördelning.”³²

4.5 Angående resonemanget att marknaden på sikt automatiskt åtgärdar fattigdomen

”Oavsett vilket mått man använder sig av går det att konstatera en trendmässig ökning av inkomstskillnaderna i Sverige från 1980 till i dag. Denna trend utgör ett brott med tidigare utveckling. Mellan 1930 och 1950 minskade inkomstspridningen kraftigt. Mellan 1950 och 1965 var minskningen något svagare för att 1965 till 1980 åter vara kraftig. Sedan 1980 har dock skillnaderna ökat över hela inkomstskalan, både mellan medianinkomsttagarna och höginkomsttagarna samt mellan medianinkomsttagarna och låginkomsttagarna”³³

Det har funnits en rädsla för att den tekniska utveckling med tiden ska göra alla utom den tekniska arbetskraften överflödig.³⁴ Eftersom lönerna har ökat konstant, till och med svagt exponentiellt och en större grupp arbetar övertid tyder det i vilket fall på att allt fler arbetar och tjänar allt mer.^{35 36} Men eftersom arbetslösheten är ungefär densamma, färre mottar bidrag och fattigdom i Sverige enligt samma källa beror på att man är utanför både arbetsmarknaden och socialförsäkringssystemen verkar utvecklingen snarare gå mot ett tvådelat samhälle med en större grupp hårt arbetande *och* en växande grupp fattiga.^{37 38} En tredje klass som tidigare

³¹ Björklund, Anders & Jäntti, Markus, *Inkomstfördelningen i Sverige*, 9.

³² Ibid, 8.

³³ Ibid, 7.

³⁴ Callinicos, Alex, *Jämlikhet*, 105.

³⁵ Ekonomifakta. Nominell löneutveckling 2011-06-28.

³⁶ Fler arbetar övertid. *Välfärd*, No. 4 (2004): 23.

³⁷ Ekonomifakta. Arbetslöshet 2011-11-15.

³⁸ Regeringen. *Europeiska året för bekämpning av fattigdom och social utestängning 2010*. 2010, 4.

låg någonstans emellan försvinner med tiden.

Det verkar sammanfattningsvis inte sannolikt att marknaden på sikt åtgärdar fattigdomen. Utvecklingen pekar mot att fler blir rika men också att allt fler blir fattiga.

4.6 Ekonomisk förlust kan vara makthavares bestraffning

Om det finns en effektivitetsförlust är det intressant att resonera kring vad den beror på. I Sverige har en del rika personer flyttat till andra länder för att få lägre skatt. Som IKEA-miljardären Ingvar Kamprad som numera bor i en kanton Schweiz med ovanligt låga skatter. Även företag har flyttat utomlands eller ”outsourcat” verksamhet till länder med billigare arbetskraft, svagare fackföreningar och lägre skatter. Dessa sägs ofta vara betydande ekonomiska förluster för Sverige och frågan är om höga skatter, vilket fordras av medborgarlön, kan leda till ekonomiska förluster på detta sätt. Tänker man sig ett extremfall med nittioprocentiga inkomstskatter, är det självklart att protester och politisk flykt skulle hota den allmänna ordningen, ett av de giltiga skälen enligt UDHR till att få kränka rätten till social trygghet. Men var går gränsen för hur höga skatterna kan vara? Med tanke på att till exempel Sverige har nästan dubbelt så höga skatter som USA verkar hoten från de privilegierade vara förvånansvärt överdrivna.³⁹ Annars hade den allmänna ordningen i Sverige vid det här laget redan fallerat med tanke på de höga skatterna, men bevisligen har Sveriges ekonomi klarat sig utmärkt.

En alternativ förklaring är att Sverige förlorar ekonomiskt på att ha hög skatt men att det kompenseras av andra, positiva effekter vilket kommer att diskuteras vid ett senare tillfälle. En säker slutsats att dra är att stora skillnader i skatt inte behöver vara ett hot mot den allmänna ordningen.

4.7 Barnfattigdom, ojämlikhet mellan könen och hemlöshet

Det råder vid det här laget inga tvivel om att medborgarlön skulle minska fattigdomen. Det är därför hög tid att spekulera i vad detta skulle kunna ha för effekt på samhällsproblem som anses bero på fattigdom. Tre viktiga ämnen har valts ut till diskussionen: Barnfattigdom, hemlöshet och jämlikhet mellan könen. Om något av ämnena visar sig vara starkt beroende av generell fattigdom kan det vara en positiv ekonomisk effekt som uppväger en eventuell effektivitetsförlust som höga skatter rent logiskt borde ha. Det är i så fall anledningen till att förlusten inte syns i statistiken.

³⁹ Ekonomifakta. Skattetryck - internationellt 2012-01-02.

4.7.1 Barnfattigdom

Hur barnfattigdom skulle påverkas av medborgarlön kan antingen undersökas genom att se hur barnfattigdom påverkas av bidrag eller hur den påverkas av generell fattigdom. Enligt SCB-rapporten *Barn till heltidsarbetande* framgår att många barn hjälps över fattigdomsgränsen med hjälp av bidrag.⁴⁰ SCB-statistiken i regeringens rapport om fattigdom visar att den även beror av generell fattigdom. Den inte bara påverkas utan är mycket större än den generella fattigdomen och kurvan ser till formen likadan ut. Det har tidigare konstaterats i samband med en diskussionen om löneskillnader att ekonomiska satsningar på barn rent krasst ekonomiskt tycks vara en god, långsiktig investering.

Det finns god anledning att tro att medborgarlön skulle påverka barnfattigdomen starkt i positiv riktning. Detta skulle även kunna ha en starkt positiv sidoeffekt på ekonomin.

4.7.2 Hemlöshet

För att ta reda på hur hemlöshet påverkas av fattigdom behövs statistik som visar om inkomst är det grundläggande problemet för hemlösa samt om medborgarlön skulle räcka för att få människorna på fötter igen. Enligt SVT är det dock så att ”minst 70 procent av de hemlösa har missbruksproblem, 35 procent har psykiska problem och en fjärdedel har både psykiska problem och missbruksproblem.” Hypotesen att hemlösas problem är större än att det kan avhjälpas med en medborgarlön stöds av att ”en klar majoritet får [redan] sin försörjning genom sjukbidrag, förtidspension eller socialbidrag.”⁴¹

Kanske skulle medborgarlön ha en förebyggande effekt mot hemlöshet i och med att det dämpar ekonomiska skillnader vid plötsligt förändrade livsvillkor. Färre skulle kanske hamna i misär från början som sedan cementeras i hemlöshet. Men det finns skäl att tro att existerande hemlösheten dessvärre inte kan åtgärdas med hjälp av medborgarlön.

4.7.3 Ojämlighet mellan kön

Det är svårt att avgöra om och i så fall hur mycket av generell ojämlikhet som beror på ekonomiska ojämlikheter. Det är dock tydligt att kvinnor och i synnerhet mammor är missgynnade av dagens system. Mammor upplever sämre balans mellan arbetslivet och det övriga livet och kvinnor jobbar oftare deltid och upplever sig därför mycket riktigt som undersysselsatta.^{42 43}

Detta ger en bild av en familj med en eventuell ekonomisk beroendeställning mellan pappan och mamman. Eftersom mannen tjänar mest pengar är en del av den sammanlagda budgeten ur vilken kvinnan får sina pengar beroende på mannens arbete. Med medborgarlön skulle beroendeställningen minskas eftersom båda skulle få varsitt bidrag.

Att undersöka sådana samband får bli någon annans uppgift eftersom det verkar vara ett stort arbete. En enkel fråga som hinner besvaras är om dagens system är diskriminerande. Ett systemet som i praktiken utgör ett systematiskt missgynnande av kvinnor är diskriminerande om det inte finns en skälig anledning bakom det. Skälet verkar vara att man inte sett något

⁴⁰ Heggeman, Hans. Barn till heltidsarbetande riskerar sällan fattigdom. *Välfärd*, No. 4 (2008): 10.

⁴¹ SVT. Fakta om hemlöshet 2012.

⁴² Nylin, Anna-Karin. En av tre föräldrar upplever inte balans i livet. *Välfärd*, No. 3 (2008): 23.

⁴³ Fredriksson, Kerstin. Pappor jobbar mest av alla. *Välfärd*, No. 2 (2010): 9.

alternativt sätt att upprätthålla allmän ordning och välfärd än att låta en fri marknad fördela resurser och vid sidan om det dela ut bidrag till behövande. Medborgarlön skulle kunna vara ett sådant alternativ och ojämlikheten mellan könen är därför ännu en anledning till att ta förslaget på allvar.

5. Slutsatser

Skattefinansierade transfereringar är rättvisa för att de gynnar de sämst ställda men orättvisa för att de missgynnar ambition. Dagens lönesättningar är orättvisa eftersom de sätts godtyckligt samt för att vissa människor får ingen inkomst trots att det finns resurser som tillhör alla. Båda systemen har olika element i sig som talar för eller emot ur ett rättviseperspektiv.

Dagens behandling av socialbidragstagare är kränkande eftersom den utgör ett otillåtet ingripande i privatlivet. Att arbetslösa måste ta vilket jobb som helst för att få hjälp är också kränkande. Kränkningarna är åtskillnader som är diskriminerande eftersom de sker på grund av egendom. Det ekonomiska systemet är även indirekt diskriminerande mot kvinnor. Dessa saker måste naturligtvis göras något åt, ett sätt skulle kunna vara medborgarlön.

Att försöka få alla att heltidsarbeta eller få alla sysselsatta är inte tillförlitliga sätt att åtgärda fattigdomen på. Det finns heller inget som tyder på att marknaden kommer att åtgärda fattigdomen på egen hand, tvärtom ser framtiden mycket dyster ut. Är medborgarlön ett möjligt alternativ skulle det hota den allmänna välfärden i sig på grund av ekonomiska förluster?

Långsiktiga studier visar att det inte finns något generellt samband mellan ekonomisk effektivitet och transfereringskostnader. Det skulle fortfarande kunna vara så att lathet, incitamentsförluster och höga skatter isolerade skadar den ekonomiska effektiviteten men det kompenseras i så fall av andra positiva effekter. Eftersom transfereringar undantagslöst ger minskad fattigdom skulle de positiva effekterna kunna komma ifrån effekter av detta. Dessa är troligtvis minskad barnfattigdom och högre jämlikhet.

Sverige är bra ekonomiskt rustat och politiskt lämpat för att införa medborgarlön. Risken för att den allmänna ordningen hotas genom att de rika sätter sig på tvären är liten. Nedan följer några ytterligare slutsatser, bland annat teorier kring varför medborgarlön inte tas på allvar trots att så mycket talar i dess favör.

5.1 Dagens system hotar välfärden

Utifrån Rawls är medborgarlön rättvist och dagens system orättvist eftersom ett system som missgynnar de svagaste utgör ett hot mot den ”allmänna välfärden”. Utifrån ambitionsprincipen hotar medborgarlön ”moralen” för att det gynnar de som inte arbetar men dagens inkomstskillnader hotar också ”moralen” eftersom de beror väldigt lite på ambition. Sammantagen är båda systemens lönesättningar är omoraliska men det ena skyddar åtminstone den allmänna välfärden.

5.2 UDHR har brister

UDHR skrevs innan samtal om medborgarlön började och just när ekonomin började bli mer ojämlig. Som artiklarna är skrivna kan vissa saker misstolkas ur dagens sätt att se på saker. Eftersom marknaden inte ännu hade visat sig vara ojämlig när deklarationen skrevs var syftet med artikeln om rätten till egendom sannolikt inte att legitimera dagens gigantiska

inkomstklyftor. Men det har den trots allt gjort och den borde ha formuleras på ett bättre sätt.⁴⁴

Två andra brister i deklARATIONEN är avsaknaden av en mer konkret beskrivning av vilka materiella egendomar som alla har rätt till och en bättre förklaring till när kränkningar är godtagbara.⁴⁵

5.3 Fattigdomen syns inte bakom alla rikedomar

Man brukar säga att klasskampen är död. I uppsatsen har det visat sig att klasserna bevisligen inte är försvunna. De är däremot förändrade vilket kan förklara varför det inte längre finns en kamp. I och med att den privilegierade klassen växer sig starkare i förhållande till den svagare kan det vara så styrkeförhållandet i kampen är så skevt att det inte längre liknar en kamp. Industriarbetare och deltidarbetare som tidigare tillhörde en lägre klass tillhör tack vare Sveriges löneökningar nu inte en fattig klass. Det är den allra lägsta klassen, en liten men växande minoritet svenskar, som ska stå upp mot de övriga samhällsskikten och få sin vilja igenom.⁴⁶ Att medborgarlön hålls tillbaka och inte tas på allvar kan bero dels på att många tror att fattigdomen inte existerar eller håller på att försvinna eller att det är ett förslag som innebär höga skatter vilket den rika majoriteten motsätter sig. Det kan förklara varför frågan inte tas på allvar.

5.4 Dagens system är byggt kring fattigdom

I Sverige är med dagens system var tjugonde person absolut fattig och en nollvision tycks orealistisk utan en omvälvande reform som medborgarlön. Om dagens system behålls men bidragssystemet utökas för att motverka att individer faller ner i fattigdom förlorar systemet sin mening, eftersom det är byggt kring kontroll av individerna. Om visionen är att inte ha någon fattigdom behövs inte det system som finns till för att kontrollera så att bidragen verkligen ges till behövande. Dagens system förutsätter därför fattigdom.

5.5 Den politiska viljan saknas

Om antingen arbetslösheten sjunker eller socialförsäkringssystemen utökas skulle detta kunna kunna ses bero på politiska ansträngningar och vara ett första tecken på att fattigdomen åtgärdas. Arbetslösheten har pendlat upp och ner kraftigt men har aldrig varit i närheten av noll procent. Sedan mätningens början 2001 har den ökat drygt en procent till sin nuvarande nivå på sju procent.⁴⁷ Under samma tid har andelen personer som mottar ekonomiskt bistånd nästan halverats.

Att arbetslösheten inte åtgärdas och socialförsäkringssystemen nedmonteras tyder på att det tvärtom saknas en generell, politisk vilja att åtgärda fattigdomen.⁴⁸ Det kan förklara varför

⁴⁴ Orend, Brian, *Human rights: concept and context*, 112.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Callinicos, Alex, *Jämlikhet*, Daidalos, Göteborg, 2002, 12.

⁴⁷ Ekonomifakta. Arbetslöshet 2011-11-15.

⁴⁸ Regeringen. *Europeiska året för bekämpning av fattigdom och social utestängning 2010*. 2010

inte heller medborgarlön diskuteras.

1.4. Begreppslig vilseledning

Trots att det är allmänt vedertaget att fattigdom mäts med relativa mått görs ibland det motsatta. I regeringens rapport står det att den ”relativa fattigdomen har ökat samtidigt som den absoluta fattigdomen minskat”. Användningen av begreppen är okritisk och tar inte hänsyn till höjda prisnivåer och höjda krav på invånarna i rikare länder utan begreppen följs åt i hela artikeln som två lika bra alternativ. Dessutom antyder formuleringen att förändringarna i olika riktning varit ungefär lika stor för relativ som för absolut fattigdom och de skriver att den absoluta fattigdomen halverats de senaste tio åren. Det är emellertid en förskönande tolkning av figuren vars kurva börjar 1991 på ungefär samma nivå där den slutar, med krisen på nittiotalet, som författarna räknar ifrån, som ett brott på mitten. Kurvan för den relativa fattigdomen ser tvärtom ut att förändras konstant med riktning uppåt. Sedan mätningen påbörjas fördubblas den relativa fattigdomen.⁴⁹

⁴⁹ Ibid.

Referenser

Litteratur

- Badersten, Björn, *Normativ metod: att studera det önskvärda*, Studentlitteratur, Lund, 2006
- Björklund, Anders & Jäntti, Markus, *Inkomstfördelningen i Sverige*, SNS förlag, Stockholm, 2011
- Callinicos, Alex, *Jämlikhet*, Daidalos, Göteborg, 2002
- Janson, Per, *Den huvudlösa idén: medborgarlön, välfärdspolitik och en blockerad debatt*, Arkiv, Diss. Lund : Univ., 2003, Lund, 2003
- Miller, David, *Political philosophy: a very short introduction*, Oxford University Press, Oxford, 2003
- Orend, Brian, *Human rights: concept and context*, Broadview Press, Peterborough, Ont., 2002
- Widerquist, Karl, Lewis, Michael Anthony & Pressman, Steven (red.), *The ethics and economics of the basic income guarantee*, Ashgate, Aldershot, 2005

Övrigt referensmaterial

- Arbetsförmedlingen. Ersättning vid arbetslöshet 2011.
<http://www.arbetsformedlingen.se/For-arbetssookande/Stod-och-service/Ersattning-vid-arbetsloshet.html> (Hämtad 2012-01-05 00:20)
- Arbetsförmedlingen. Villkor för arbetslöshetsersättning 2011.
<http://www.arbetsformedlingen.se/For-arbetssookande/Stod-och-service/Ersattning-vid-arbetsloshet/Villkor.html> (Hämtad 2012-01-05 00:17)
- Chetty, Raj; Friedman, John N.; Harvard, Nathaniel Hilger; Saez, Emmanuel; Schanzenbach, Diane och Yagan, Danny. *How Does Your Kindergarten Classroom Affect Your Earnings* 2011.
http://obs.rc.fas.harvard.edu/chetty/STAR_slides.pdf (hämtad 2012-01-05 00:08)
- Ekonomifakta. Arbetslöshet 2011-11-15.
<http://www.ekonomifakta.se/sv/Fakta/Arbetsmarknad/Arbetsloshet/Arbetsloshet/> (Hämtad 2012-01-04 23:30)
- Ekonomifakta. Nominell löneutveckling 2011-06-28.
<http://www.ekonomifakta.se/sv/Fakta/Arbetsmarknad/Loner/Nominell-loneutveckling/> (Hämtad 2012-01-04 23:50)
- Ekonomifakta. Skattetryck - internationellt 2012-01-02.
<http://www.ekonomifakta.se/sv/Fakta/Skatter/Skattetryck/Skattetryck-i-Sverige-och-internationellt/> (Hämtad 2012-01-04 23:51)
- Ekonomifakta. Sverige i välståndsligan 2012-01-02.
<http://www.ekonomifakta.se/sv/Fakta/Ekonomi/Tillvaxt/Sverige-i-valstandsligan/> (Hämtad 2012-01-05 00:10)
- Fler arbetar övertid. *Välfärd*, No. 4 (2004): 23.
- Fredriksson, Kerstin. Pappor jobbar mest av alla. *Välfärd*, No. 2 (2010): 8-9.
- Heggeman, Hans. Barn till heltidsarbetande riskerar sällan fattigdom. *Välfärd*, No. 4 (2008): 8-10.
- Nylin, Anna-Karin. En av tre föräldrar upplever inte balans i livet. *Välfärd*, No. 3 (2008): 22-23.
- Regeringen. *Europeiska året för bekämpning av fattigdom och social utestängning 2010*. 2010
<http://www.regeringen.se/content/1/c6/14/49/32/f5bb0453.pdf> (Hämtad 2012-01-04 23:10)
- Socialstyrelsen. Socialbidrag 2011.

<http://www.socialstyrelsen.se/hittarattmyndighet/socialbidrag> (Hämtad 2012-01-05 00:15)

SVT. Fakta om hemlöshet 2012.

http://svt.se/2.6437/1.116318/fakta_om_hemloshet_copy (Hämtad 2012-01-04 23:56)